

Ἄρχιμ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΑΝΑΚΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΓΕΝΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ»
ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Τίτλος βιβλίου:

«Ἐκκλησία Γένος Ἑλληνισμός»

Συγγραφέας: Ἀρχιμ. Ἀνδρέας Νανάκης

© «ΤΕΡΤΙΟΣ»

ISBN: 960-7297-69-5

Ἐπιμελητής ἐκδόσεως: Γιάννης Κ. Παπαχρόνης

Ἐκδοση 1η: Ὀκτώβριος 1993

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ» Κων/νος Δ. Παπαγιαννούλης

Κολινδρού 8, 60100 Κατερίνη. Τηλ. 0351-22.098 καί FAX

Παραγγελίες Ἀθηνῶν: Τ.Θ. 14014, 11501 Ἀμπελόκηποι

Τηλ. 01-77.10.609 (κα Βουρβαχάκη)

*Φωτοστοιχειοθεσία — Ἐκτύπωση Ὀφσετ «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ»
Ἀχελώου 6 — Τηλ. (031) 542.940 - 522.503 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ*

Π. Γιαννούλης - Κ. Τσολερίδης

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1. Ἡ Ἐκκλησία στήν Ἑλλάδα κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821

Μετά τήν ἔκρηξη τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης οἱ ἱεράρχες τῶν ἐπαναστατημένων περιοχῶν διέκοψαν, ὅπως ἦταν φυσικό, τήν ἐπικοινωνία τους μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Ἡ κατάσταση αὐτή διατηρήθηκε σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ ἀγῶνα. Οἱ ἀρχιερεῖς μνημόνευαν «πάσης Ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων», καί ἐκ τῶν ἐνόντων προσπαθοῦσαν νά ρυθμίσουν τά ἐκκλησιαστικά ζητήματα τῶν ἐπαναστατημένων περιοχῶν. Στή Γερουσία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Ἄρειος Πάγος) μετεῖχαν οἱ ἀρχιερεῖς Ταλαντίου Νεόφυτος, Λοιδωρικίου Ἰωάννης, Μενδενίτσης Διονύσιος καί ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, καί στό Σύνταγμα πού ψηφίστηκε ἀπό τήν Α' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ἀποφασίστηκε: «Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἰς τήν Ἑλληνικήν ἐπικρατείαν εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀνέχεται ὁμως ἡ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν, καί αἱ τελεταί καί ἱεροπραγαίαι ἐκάστης αὐτῶν ἐκτελοῦνται ἀκωλύτως. § β'. Ὅσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς Χριστόν, εἰσὶν Ἕλληνες, καί ἀπολαμβάνουσιν ἄνευ τινός διαφορᾶς ὄλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων».

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ὀρίστηκε ἀπό τήν ἔθνοσυνέλευση Μινίστρος (Ἰπουργός) τῆς Θρησκείας, ἐνῶ λίγο ἀργότερα ὀρίζοταν καί Μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικό εἶναι τό γεγονός ὅτι, ὅταν ὁ Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Χρῦσανθος χειροτόνησε ἐπίσκοπο, ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ τόν κατήγγειλε στό Ἐκτελεστικό καί τόν κάλεσε σέ ἀπο-

λογία και όταν ο Πέτρος Μαυρομιχάλης ζήτησε χειροτονία επισκόπου, ο Άνδρούσης δήλωσε ότι αν δεν ρυθμιστούν οι σχέσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με την ιεραρχία της Ελλάδος δεν μπορούν να γίνονται χειροτονίες. Τόν Άνδρούσης Ίωσήφ διαδέχθη στο Ύπουργείο της Θρησκείας ο Δαμαλῶν Ίωνᾶς στις αρχές του 1825. Τό ίδιο ἔτος ο Ζαρνάντας Γαβριήλ με δύο ἄλλους επισκόπους της Μάνης προέβησαν σε χειροτονίες τριῶν επισκόπων (Μαΐνης, Μηλέας, Πλάτσης). Ο Ρέοντος και Πραστοῦ Διονύσιος και ο Τριπόλεως Δανιήλ ἔγραψαν στη Διοίκηση, ότι θεωροῦσαν ἀντικανονικές τίς χειροτονίες αὐτές ἐπειδή ἔγιναν χωρίς τή συγκατάθεση του Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Στην Ἐθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (1827) ο Άνδρούσης Ίωσήφ, ο Κορίνθου Κύριλλος, ο Ρέοντος Διονύσιος και ο Βρεσθένης Θεοδώρητος, με ὑπόμνημά τους ὑπέδειξαν τή ἀνάγκη νά συγκληθεῖ συνοδικῶς ἡ Ἱεραρχία, ὑπέβαλαν μάλιστα και σχέδιο διακανονισμοῦ της προσωρινῆς διοίκησης της Ἐκκλησίας της Ελλάδος, ὅπου πρότειναν τρεῖς ἢ πέντε ἀρχιερεῖς προσωρινά ὡς Σύνοδο, γιά νά διοικοῦν τήν ἐκκλησία *ἀνεξαρτήτως ἀπό πάσης ἐπεμβάσεως της πολιτικῆς Ἀρχῆς*. Τό σχέδιο αὐτό ἔγινε δεκτό και τό Σύνταγμα της Τροιζήνας (1827) καθόριζε γιά τή θρησκεία ότι *«Καθεῖς εἰς τήν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλεται τήν θρησκείαν του ἐλευθέρως, και διά τήν λατρείαν αὐτῆς ἔχει ἴσην ὑπεράσπισιν. Ἡ δέ της Ἀνατολῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας του Χριστοῦ εἶναι Θρησκεία της Ἐπικρατείας*».

2. Ἡ μέριμνα του Ἰωάννη Καποδίστρια γιά τήν Ἐκκλησία

Στίς 5 Ίανουαρίου 1828 ο Ἰωάννης Καποδίστριας ἔφτασε στην Ἑλλάδα και τόν ἴδιο μήνα κατήρτισε ἐπιτροπή πού ἀπετελεῖτο ἀπό τούς Αἰγίνης Γεράσιμο, Τριπόλεως Δανιήλ, Ταλαντίου Νεόφυτο, Άνδρούσης Ίωσήφ, Δαμαλῶν Ίωνᾶ γιά νά μελετήσουν τήν ἐκκλησιαστική κατάσταση της Ελλάδος. Ἡ ἐπιτροπή καταργήθηκε ἀφοῦ ὑπέβαλε τά πορίσματά της. Τόν Καποδίστρια ἀπασχόλησε τό ζήτημα της συγκρότησης της Ἐκκλησίας της Ελλάδος, ἡ μόρφωση και διαπαιδαγώγηση

τοῦ κλήρου καί οἱ σχέσεις τῆς ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Κατανοοῦσε ὁ Καποδίστριας ὅτι τό Πατριαρχεῖο ἐκ τῆς θέσεως πού βρισκόταν θά ἀσκοῦσε πιέσεις στήν ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος γι' αὐτό προσανατολιζόταν στή διατήρηση μόνο τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί παράλληλα στήν παραχώρηση διοικητικῆς αὐτονομίας σ' αὐτήν. Ἔτσι ὥστε ὁ ἑλλαδικός ἑλληνισμός συνεργαζόμενος καί ἔχοντας πνευματική σχέση, μέσω τοῦ Πατριαρχείου, μέ τόν ἐξελλαδικό ἑλληνισμό, στό πλαίσιο μιᾶς ἀγαστῆς συνεργασίας, νά προωθεῖ τά συμφέροντα τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ.

Στήν Δ' Ἔθνοσυνέλευση τοῦ Ἄργους (1829) ὁ Καποδίστριας ἴδρυσε τήν γραμματεία (Ἵπουργεῖο) «*τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς δημοσίου παιδείας*», τήν ὁποία ἀνέλαβε ὁ Νικ. Χρυσόγελος.

Ὁ Καποδίστριας ἴδρυσε ἐπίσης στόν Πόρο ἐκκλησιαστική Σχολή μέ πρώτους δασκάλους τόν Προκόπιο Δενδρινό καί τόν Βενέδικτο.

Τίς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὁ Καποδίστριας προσανατολιζόταν νά ρυθμίσει συνεργαζόμενος μέ τόν τότε Πατριάρχη Κωστάντιο τόν Α' τόν ἀπό Σινάιου (1830-1834) μέ τόν ὁποῖο ἀντάλλαξε ἐπιστολές. Ὅπως γράφει ὁ καθηγητής Κονιδάρης «*οἱ ἱεροί κανόνες, ἡ παραχώρησις αὐτοδιοικήσεως καί ἡ ἀνωτάτη πιθανῶς ἐποπτεία τοῦ τέ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Πολιτείας, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀνήκεν εἰς τήν σφαῖραν τῶν καθηκόντων τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας*» θά ἀπετέλουν τās θεμελιώδεις βάσεις τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος». Ὁ θάνατος ὁμως τοῦ κυβερνήτη καί ἡ νέα πολιτική κατάσταση πού διαμορφώθηκε μέ τήν ἄφιξη τοῦ Ὄθωνα καί τῶν Βαυαρῶν, ἔδωσε μιᾶ ἄλλη πορεία στή ρύθμιση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλλάδος.

3. Ἰδεολογικοί φορεῖς τοῦ αὐτοκεφάλου

Τά πρόσωπα πού πρωτοστάτησαν στήν ἴδρυση τῆς αὐτοκεφαλῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἦταν ὁ Θεόκλητος Φαρμα-

κίδης και ὁ Προτεστάντης Μάουερ. Πρῶτος ὁμως εἶχε θέσει τίς ἰδεολογικές προϋποθέσεις τοῦ αὐτοκεφάλου ὁ Ἄδαμάντιος Κοραῆς. Στίς ἐνέργειες και τίς ἀπόψεις τῶν παραπάνω προσώπων ἀντιπαρατέθηκε ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος.

A. Ἄδαμάντιος Κοραῆς (1748-1833)

Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1748, και φοίτησε στήν ἐκεῖ Εὐαγγελική Σχολή. Συνδέθηκε μέ τόν Ὀλλανδό δάσκαλο Βερνάρδο Κεῦνο. Τό 1771 μετέβη στό Ἄμστερνταμ. Μελέτησε τήν ἑλληνική και λατινική γραμματεία, και τούς Helvetius, Hume, Locke και Voltero. Τό 1778 ἐπέστρεψε στή Σμύρνη και τό 1782 μετέβη στό Μονπελιέ, ὅπου σπούδασε ἰατρική. Ἄπό τό 1788 ὡς τόν θάνατό του ἔμεινε στό Παρίσι, ὅπου ἔζησε ἀπό κοντά τή Γαλλική ἐπανάσταση. Ἐκεῖ κάνει κριτική μετάφραση και ἔκδοση κειμένων, πολλῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Παρόλο πού θεωροῦσε πρόωρη τήν ἑλληνική ἐπανάσταση, ἔθεσε ὡς στόχο τήν ἴδρυση τοῦ ἔθνικοῦ μας κράτους. Προσπάθησε, γιά νά ἐπιτύχει τό στόχο του, νά συνδέσει τούς Ἕλληνας μέ τήν ἀρχαιοελληνική σοφία, ἀποκομμένος ὁμως καθώς ἦταν ἀπό τήν λαϊκή παράδοση, δέν μπόρεσε νά κατανοήσει τήν οὐσία τῆς λαϊκῆς ἰδεολογίας, ὅπως αὐτή ἐκφράστηκε μέ τήν ἀναγεννητική κίνηση τῶν Κολυβάδων και τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Τό γλωσσικό πρόβλημα θέλησε νά τό λύσει δημιουργώντας, ὅπως βέβαια και ὁ δημοτικιστής Ψυχάρης, ἕνα γλωσσικό φορμαλισμό, τήν καθαρεύουσα. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Κοραῆς ἀναμφίβολα ὑπῆρξε ἐκφραστής τῆς ἀγωνίας γιά τήν ἴδρυση ἔθνικοῦ κράτους, γιά τό ὅποιο ἀφιέρωσε τή ζωή του, ἀλλά ἦταν μακριά ἀπό τήν πραγματικότητα πού βίωσε και ἐξέφραζε ὁ ἀπλός ἑλληνικός λαός. Ἐπηρασμένος ἀπό τόν εὐρωπαϊκό διαφωτισμό, κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε γιά τόν ἑλληνισμό, αἰσθάνθηκε περιφρόνηση γιά τήν ἑλληνορθόδοξη αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου. «Ὡς ὁπαδός τοῦ διαφωτισμοῦ και πατριάρχης του στό χῶρο μας εἶχε προσκολληθεῖ στή στενή κρατική ἰδέα μὴ ἔχοντας τίς ἐσωτερικές προϋποθέσεις, ἢ και μὴ θέλοντας μέχρι ἑνός σημείου, νά δεχθεῖ τήν οἰκουμενικότητα τῆς ἑλληνορθόδοξης Ρωμοσύνης, ταυτιζόμενος ἔτσι μέ τήν εὐ-

ρωπαϊκή πολιτική στό διαμελισμό τῆς Ρωμοσύνης καί στό θάψιμό της».

Γι' αὐτό καί ὁ Κοραΐς φρονοῦσε γιά τή ρύθμιση τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ὅτι «τοῦ ἕως τὴν ὥραν ταύτην ἀπελευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος ὁ κληρὸς δὲν χρεωστεῖ πλέον νά γνωρίζῃ ἐκκλησιαστικόν ἀρχηγόν του τόν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνόσω ἢ Κωνσταντινούπολις μένει μολυσμένη ἀπὸ τὴν καθέδραν τοῦ ἀνόμου τυράννου· ἀλλὰ πρέπει νά κυβερνᾶται ἀπὸ σύνοδον ἱερέων, ἐκλεγμένων ἐλευθέρως ἀπὸ ἱερεῖς καί κοσμικοὺς, καθὼς ἐπρασσεν ἢ ἀρχαία καί πράσσει ἐκ μέρους σήμερον ἀκόμη τῶν ὁμοθρήσκων Ρώσων ἢ Ἐκκλησία. Ἐλευθέρων καί αὐτονόμων Γραικῶν κληρὸς εἶναι ἀπρεπέστατον νά ὑπακούῃ εἰς προσταγὰς Πατριάρχου ἐκλεγμένου ἀπὸ τύραννον καί ἀναγκασμένου νά προσκυνῇ τύραννον». Ὁ Κοραΐς μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ὡς πατέρας τοῦ αὐτοκεφάλου, γιατί οἱ ἀπόψεις του ἐπηρέασαν τὸν Θεόκλητο Φαρμακίδη.

B. Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860)

Γεννήθηκε τὸ 1784 σὲ χωριὸ τῆς Λάρισας, ὅπου τὸ 1802 χειροτονήθηκε διάκονος. Μαθήτευσε στὴν Πατριαρχικὴ Σχολή, προστατευόμενος ἀπὸ τὸν θεῖο του, μετέπειτα Μητροπολίτη Σάμου Παῖσιο. Μετέβη στό Ἰάσιο καί τὸ 1808 στό Βουκουρέστι ὅπου φοίτησε στὴν ἐκεῖ Σχολή καί χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Φοίτησε ἐπίσης καί στὴ Σχολή τῶν Κυδωνιῶν. Τὸ 1814 μετέβη στὴ Βιέννη, ὅπου ἐργάσθηκε στὴν ἐκδοσὴ τοῦ «Λογίου Ἑρμῆ» κατ' ἐξοχὴν ὄργανου τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Δίδαξε θεολογία στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, προσκληθεὶς ἀπὸ τὸν Ἄγγλο κόμη Γυίλφορντ, καί τὸ 1819 φοίτησε στὴ Θεολογικὴ Σχολή τῆς Γοττίνγης, ὅπου τὸν βρῆκε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 καί ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα γιά νά συμμετάσχει σ' αὐτή. Τὸ 1823 δίδαξε καί πάλι, προσκαλούμενος ἀπὸ τὸν Γυίλφορντ, στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, ὅπου στὴ διδασκαλία του δέχθηκε ἐπίδραση ἀπὸ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ρώσου Προκοποβικίου, ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε ἐπὶ Μ. Πέτρου τὴ Ρωσικὴ Σύνοδο κατὰ τὰ προτεταντικὰ πρότυπα. Ἐπανῆλθε στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα

τό 1825 ως διευθυντής τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογραφείου καί τῆς Ἐφημερίδας τῆς Κυβέρνησης. Ἀντιπολιτεύθηκε μέ πάθος τόν Ἰωάννη Καποδίστρια, γι' αὐτό καί φυλακίστηκε γιά μερικοῦς μῆνες (1829-30).

Κατά τόν Φαρμακίδη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε «αὐτοκέφαλος καί ἀνεξάρτητος ἀφ' ἧς ἡμέρας διεκηρύχθη ἐπισημῶς ἡ πολιτική τοῦ Ἔθνους αὐτονομία καί ἀνεξαρτησία» ἀνέκτησε ταύτην ἡ Ἑλλάς, ἀνέκτησεν ἐν αὐτῷ καί ἐκεῖνην καί ὅτε ἀνεγνωρίσθη καί παρά τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων καί παρ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν ἡ πολιτική τῆς Ἑλλάδος αὐτονομία καί ἀνεξαρτησία, ἀνεγνωρίσθη ἐν αὐτῷ καί ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς αὐτοκέφαλος καί ἀνεξάρτητος χωρίς τινοῦ ἄλλης περί τούτου ἰδιαιτέρας πράξεως ἢ συνθήκης, διότι Ἐπικράτεια καί Ἐκκλησία εἶναι ἐν κατά τό ἐξωτερικόν αὐτῆς εἶδος καί δέν εἶναι δύο καθ' ἑαυτά ὑπάρχοντα σώματα».

4. Ἰδεολογικές προϋποθέσεις τοῦ ἑλλαδικοῦ αὐτοκεφάλου

Τό ἑλλαδικό αὐτοκέφαλο ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ νεοελληνικοῦ κρατιδίου. Ἡ υἰοθέτηση τῶν ἀπόψεων τοῦ Κοραῆ, κατ' ἐξοχήν ἐκπροσώπου τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τή στροφή πρὸς τήν κλασική ἀρχαιότητα ὅπου ὁ ρομαντισμός ἀναζητοῦσε τίς πηγές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἰδεολογική αὐτή κατεύθυνση ἔλαβε τή μορφή κυρίαρχης ἰδεολογίας στό νέο ἑλληνικό κράτος. Τόσο ἡ ἀρχιτεκτονική δομή τοῦ νέου πανεπιστημίου (1837) ὅσο καί τά μηνύματά του ἀποσκοποῦσαν νά παρουσιάσουν τό νέο ἑλληνικό κράτος ὡς πνευματικό γόνου καί πολιτιστικό συνεχιστή τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀφ' ἐνός μὲν γοήτευε τήν εὐρωπαϊκὴν διανόηση, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀποστρεφόταν τόν εὐρωπαϊκὸν μεσαίωνα μέ τόν παπικὸ ὀλοκληρωτισμό. Ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους ἐπηρεασμένη ἀπὸ τήν εὐρωπαϊκὴν ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς, παραλλήλως τόν μεσαίωνα μέ τήν ἑλληνορθόδοξον αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου, μέ ἀποτέλεσμα νά ὀδηγηθεῖ σέ ἀποστροφή πρὸς τό Βυζάντιο. Συνακόλουθη ὑπῆρξε ἡ ἀποστροφή πρὸς τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο,

τό ὁποῖο ἐνσάρκωνε τή συνέχεια τῆς δόξας τῆς ἑλληνορθόδοξης αὐτοκρατορίας μας, μέσα στό πλαίσιο τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μέ ὄλες βέβαια τίς δυσκολίες ἀλλά καί τούς διωγμούς πού ἀντιμετώπιζε ἀπό τήν ἀλλόθρησκη ἡγεσία τῶν Ὁθωμανῶν. Βέβαια, ἡ ιδεολογική αὐτή κατεύθυνση δέν ὑπῆρξε ἀνεξάρτητη ἀπό τήν ὄλη οἰκονομική καί πολιτική ἐξάρτηση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ἀπό τή Δύση. Ὡς ἐκ τούτου, τό ἑλλαδικό αὐτοκέφαλο εἶναι ἀλληλένδετο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ιδεολογικῶν ἐπιλογῶν τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Μέσα ἀπό τά παραπάνω δεδομένα, οἱ ἀπόψεις τοῦ Κοραῆ βρῆκαν πρόσφορο ἔδαφος, γι' αὐτό υἱοθετήθηκαν καί ἐπικράτησαν. Ἀπό αὐτόν ἐπηρεάστηκε ὁ Ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φαρμακίδης ὁ ὁποῖος πρωτοστάτησε στήν ἴδρυση τῆς αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σέ συνεργασία μέ τόν Μάουερ. Ἡ ἐπιλογή τοῦ Φαρμακίδη γιά διακοπή τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἐλεύθερου κρατιδίου μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο δέν ἦταν ἀνεξάρτητη τόσο ἀπό τήν εὐρύτερη δυτικοφιλία του, ὅσο καί ἀπό τήν συνειδητή του ἐπιλογή νά στρέψει τό ἑλλαδικό κράτος πρὸς τίς δυτικές δυνάμεις, ἐπιλογή ἡ ὁποία ἐξυπηρετοῦσε τά συμφέροντα τῶν δυτικῶν καί ἰδιαίτερα τῆς Ἀγγλίας, πού ἐνδιαφερόταν νά ἔχει πάντοτε ὑπό τήν πολιτική της ἐπιρροή τό ἐλεύθερο κρατίδιο.

Ἡ ἀποδέσμευση τῆς ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ἀπό τό Πατριαρχεῖο, πολύ δέ περισσότερο ἡ διακοπή τῶν σχέσεών της μέ αὐτό, γεγονός πού συνέβη μέ τήν ἐτσιθελική ἀνακήρυξη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σέ αὐτοκέφαλη τό 1833, ἄφηνε τόν ἐλεύθερο ἑλληνισμό μακριά ἀπό κάθε ρωσική ἐπιρροή, τήν ὁποία συναντᾶμε στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Οἱ παραδόσεις γιά τό ξανθό γένος πού θά ἀπελευθέρωνε τό ὁμόδοξο Γένος, ἔβρισκαν πρόσφορο ἔδαφος σέ πολλούς ἱεράρχες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, σέ ἀπλούς κληρικούς ἀλλά καί σέ μεγάλο μέρος ἀπό τόν ὀρθόδοξο λαό. Οἱ Φαρμακίδης, Μάουερ, Ὁθωνας, Βαυαροί, ἀκολουθώντας τίς ἀπόψεις τοῦ Κοραῆ, καί ἀνακηρύσσοντας τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σέ αὐτοκέφαλη, χωρίς τή συγκατάθεση ἢ τή σύμφωνη γνώμη τοῦ Οἰκουμενικοῦ

Πατριαρχείου, χωρίς καθόλου νά ρωτήσουν ἢ νά διαπραγματευθοῦν μέ τόν Οἰκουμενικό Θρόνο, προέβαιναν σέ μιὰ πράξη μέ ὀλέθριες συνέπειες τόσο σέ ἐκκλησιαστικό ὅσο καί σέ ἐθνικό ἐπίπεδο.

Σέ ἐκκλησιαστικό ἐπίπεδο προέβαιναν σέ μιὰ πράξη ἀντικανονική, γιατί μόνο τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἔχει ἀπό τούς κανόνες καί τήν παράδοση τό δικαίωμα νά ἀνακηρύττει αὐτοκέφαλες ἐκκλησίες.

Σέ ἐθνικό ἐπίπεδο, διασποῦσαν τήν ἐνότητα τοῦ Γένους μας. Ἡ διακοπή τῶν σχέσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πού συγκροτοῦσε τή θρησκευτική καί πολιτική ἡγεσία τοῦ ἐξωελλαδικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶχε δυσμενεῖς συνέπειες στήν ἐθνική ἐνότητα τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ. Παράλληλα, τό ἐλλαδικό αὐτοκέφαλο ἄνοιγε τό δρόμο γιά νά ἀποσπαστοῦν ἀπό τό Πατριαρχεῖο οἱ ἄλλες ἐθνικές ἐκκλησίες τῶν Βαλκανίων, πού στήν περίπτωση τῆς Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἔλαβε τραγικές διαστάσεις.

Ἡ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος κατενόησε τίς συνέπειες τοῦ αὐτοκεφάλου, γι' αὐτό ἔγραψε ὅτι αὐτοῖ πού ἔσπευσαν «ἀποσπάσαι τούς Ἑλληνας ἀπό τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἐκκλησίας ἐβάδισαν δρόμον ἀντεθνικόν καί (κατά τήν ὀρθοδοξίαν τῶν Ἑλλήνων) ἀντίθρησκον». Ἡ Οἰκονόμος βέβαια λαμβάνει τήν παραπάνω θέση γιατί εἶναι φορέας τῆς παραδοσιακῆς ἰδεολογίας. Κατανοεῖ τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐνότητας καί συνεργασίας τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἐλλαδικοῦ καί τοῦ ἐξωελλαδικοῦ ἔτσι ὥστε νά πραγματοποιηθεῖ τό ὄραμα τῆς Μεγάλης ἰδέας πού ἀποσκοποῦσε στήν ἀπελευθέρωση ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί στή δημιουργία ἐνός κράτους μέ κέντρο τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ αὐτοκρατορική ἢ μεγαλοϊδεατική ἰδεολογία πού ἐκφράζεται ἀπό τόν Οἰκονόμο, τούς Φαναριώτες, τόν ἀπλό λαό καί φυσικά τό Πατριαρχεῖο, υἱοθετεῖται ἀπό τόν Ἰ. Κωλέττη μέσα στή Βουλή τό 1844.

5. Ἡ ἑπταμελής ἐπιτροπή καί ἡ συνάντησι τῶν ἀρχιερέων

Στίς 15 Μαρτίου 1833 μέ Β. Διάταγμα συγκροτήθηκε ἑπταμελής ἐπιτροπή μέ τρεῖς κληρικούς, τόν ἐπίσκοπο Ἄρδαμερίου Ἰγνάτιο, τόν ἐπίσκοπο Ἐλαίας Παῖσιο, τοποτηρητή τῆς Μεσσηνίας καί τόν Ἀρχιμανδρίτη Θεόκλητο Φαρμακίδη καθώς ἐπίσης καί μέ τέσσερις λαϊκοὺς τόν Πανοῦτσο Νοταῶ, τόν Σκαρλάτο Βυζάντιο, τόν Κωνσταντῖνο Σχοινᾶ καί τόν Σπυρίδωνα Τρικούπη πού ἦταν καί ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι μέ τό Β. Διάταγμα τῆς 3/15 Ἀπριλίου 1833 ὁ Ὑπουργός τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνέκρινε ἡ ὄχι τίς διατάξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐγκαθίδρυε τίς Συνοδικές ἀρχές, περιορίζε ἡ ἔπαυε τά πανηγύρια, ἐπέτρεπε ἡ ὄχι τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἡ θρησκευτικούς συλλόγους, τέλος δέ σ' αὐτόν ἦταν ὑποταγμένες ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικές ἀρχές. Μέ τό διάταγμα αὐτό ἡ Ἐκκλησία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους ἀντιμετωπιζόταν σάν σωματειακός ὄργανισμός ὑποταγμένος στά κελεύσματα καί τίς διαθέσεις τῆς πολιτείας. Οἱ παραπάνω ἐκκλησιαστικές ἐπιλογές, πού ἐπέβαλαν οἱ Βαυαροί, δέν ἦταν ἀνεξάρτητες ἀπό τοὺς φόβους πού εἶχαν γιά τά προβλήματα πού θά μπορούσε νά τοὺς δημιουργήσει ἡ ἐκκλησία ἀντιδρώντας στόν ὀλοκληρωτικό τρόπο διακυβέρνησης, γεγονός τό ὁποῖο συνέβη μέ τό κήρυγμα τοῦ Παπουλάκου καί τῆ Φιλορθόδοξη Ἐταιρεία.

Ἡ ἐπιτροπή κατέληξε ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μπορούσε νά ἀνακηρυχθεῖ αὐτοκέφαλη χωρίς τή συγκατάθεσι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Μάουερ ὑπέβαλε τό ἔργο τῆς ἐπιτροπῆς στό Ὑπουργικό Συμβούλιο καί γιά τά προσχήματα ἀποφασίστηκε νά κληθοῦν ὄλοι οἱ ἀρχιερεῖς γιά νά τό ἐγκρίνουν. Πρὶν ἀπό τή σύγκλησι, ὁ Μάουερ ζήτησε μέ ἔγγραφό του τή γνώμη τῶν ἀρχιερέων, χωρίς ὅμως ποτέ νά γίνουν γνωστές οἱ ἐρωτήσεις πού τοὺς τέθηκαν ἡ οἱ ἀπαντήσεις τους. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1833 συγκλήθηκαν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος στό Ναύπλιο καί τοὺς ἀνακοινώθηκαν οἱ κυβερνητικές ἀποφάσεις, χωρίς κατά τόν

Σχολιά «νά συζητήσωσι πάντες ὁμοῦ τά τῆς Ἐπιτροπῆς σχέδια, μεμερισμένοι δέ καθ' ἕκαστα, ἀνεγνώρισαν τά γενόμενα, ἐκ τῶν τότε περιστατικῶν φερόμενοι». Μεταξύ αὐτῶν ποῦ ἀντέδρασαν στά τεκταινόμενα ἦταν ὁ Ρέοντος καί Πραστοῦ Διονύσιος, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, καί ὁ Ὑδρας Γεράσιμος. Χαρακτηριστικό τοῦ τρόπου συνάντησης τῶν ἀρχιερέων καί τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐπιτροπῆς, μέ βάση τίς ὁποῖες ἐπρόκειτο νά συγκροτηθεῖ ὁ καταστατικός χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἶναι τό γεγονός ὅτι στίς 23 Ἰουλίου 1833 ὑπεγράφη ἀπό τόν Ὅθωνα τό καταστατικό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ ἡ τελευταία συνάντηση τῶν ἀρχιερέων ἐγινε στίς 26 Ἰουλίου.

6. Ο καταστατικός χάρτης τοῦ 1833 καί ὁ σκοπός του

Κατά τή Διακήρυξη «Περί τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας» (Φ.Ε.Κ. 23/1 Αὐγούστου 1833), «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολική Ἀποστολική Ἐκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος... κατά δέ τό διοικητικόν μέρος ἔχουσα ἀρχηγόν τόν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, εἶναι αὐτοκέφαλος...» (ἄρθρο 1).

«Ἡ ὑπερτάτη Ἐκκλησιαστική ἐξουσία ἐναπόκειται, ὑπό τήν τοῦ Βασιλέως κυριαρχίαν, εἰς χεῖρας Συνόδου διαρκοῦς, φερούσης τό ὄνομα Ἱερά Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος...» (ἄρθρο 2).

«Ἡ Σύνοδος σύγκεται ἀπό πέντε μέλη, ἐφ' ὧν εἰς Πρόεδρος καί δύο τοῦλάχιστον Σύμβουλοι' τά λοιπά δύο μέλη ἡμποροῦν νά εἶναι ἐπίσης Σύμβουλοι' ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, ἂν τό ἐγκρίνη, δύναται νά διωρίση ἀντ' αὐτῶν ἕνα ἢ δύο παρέδρους... Ὅλοι οὗτοι διορίζονται παρά τῆς Κυβερνήσεως» (ἄρθρο 3).

«Εἰς τήν Σύνοδον παρευρίσκειται εἰς Βασιλικός Ἐπίτροπος, διοριζόμενος καί αὐτός, καθῶς καί ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνόδου, παρά τοῦ Βασιλέως...» (ἄρθρο 6).

«... Ὁ Βασιλικός Ἐπίτροπος παρεδρεύει εἰς ὅλας τάς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου, καί ἀντιπροσωπεύει παρ' αὐτῇ τήν Κυβέρνησιν. Κάθε πρᾶξις γενομένη ἐν ἀπουσίᾳ του εἶναι ἀκυρος...» (ἄρθρο 7).

«... πρίν ζητηθῆ ἢ ἔγκρισις (τό: ἐνεκρίθη) τῆς Κυβερνήσεως, δέν ἡμπορεῖ νά κοινοποιηθῆ οὐδέ νά ἐκτελεσθῆ καμμία Συνοδική ἀπόφασις...» (ἄρθρο 9).

«Ὅλα τά ἀντικείμενα, ὅσα ἀνάγονται μέν εἰς τά κατά τήν Ἐκκλησίαν, δέν ἀφορῶσιν ὁμως τό δογματικόν, ἀλλά, χωρίς νά εἶναι καθ' αὐτό κοσμικά, ἔχουσί τινα σχέσιν πρός τήν ἐπικράτειαν καί τό κοσμικόν συμφέρον τῶν κατοίκων, εἶναι μέν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀλλά χωρίς ἰδιαιτέραν συγκατάθεσιν καί σύμπραξιν τῆς κοσμικῆς Ἀρχῆς, δέν ἡμπορεῖ ἡ Σύνοδος μόνη νά διατάξῃ τι περί αὐτῶν. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία τοῦ Κράτους ἔχει μάλιστα τό δικαίωμα ὄχι μόνον νά ἀπαιτῆ τό νά πληροφωρῆται προηγουμένως περί ὄλων τῶν τοιοῦτων διαθέσεων, ἀλλά καί δι' ἰδίων διαταγμάτων νά ἐμποδίξῃ, ἂν ὑπάρχῃ τι ἐν αὐταῖς δυνάμενον νά κατασταθῆ ἐπιβλαβές ὡς πρός τό δημόσιον συμφέρον» (ἄρθρο 13).

Ὁ Φαρμακίδης καί ὁ Μάουερ δημιούργησαν τόν παραπάνω καταστατικό χάρτη μέ συγκεκριμένο σκοπό. Ὁ Φαρμακίδης ὡς ἐκφραστής τῆς δυτικῆς ἀντίληψης, προώθησε τήν ὑποδούλωση τῆς Ἐκκλησίας στήν πολιτεία, πιστεύοντας ὅτι μέσα ἀπό τό ἐθνικό κράτος, ὅπου θά ὑπηρετεῖται τό δίκαιον καί ἡ ἰσονομία, ἡ Ἐκκλησία ἐναγκαλισμένη μέ τό κράτος θά ἔρχεται συνεπικούρος τῶν ὑψηλῶν αὐτοῦ στόχων. Ἐπειδή ὁμως δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀπέκοψε διοικητικά τήν Ἑλλαδική ἐπικράτεια ἀπό τό Πατριαρχεῖο, καί κατέστησε τούς κληρικούς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, τήν δέ Ἐκκλησία σωματεῖο κρατικό. Οἱ ξεκάθαρες πολιτικοκρατικές ἀντιλήψεις του δημιούργησαν τόν παραπάνω καταστατικό χάρτη, μέ τόν ὅποιο ἡ Ἐκκλησία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους μετεβλήθη σέ σωματεῖο - ὑποκείμενο τῆς ἐκάστοτε πολιτικῆς ἐξουσίας.

Γιά τόν Μάουερ, ὁ ὅποιος χωρίς τό Φαρμακίδη εἶναι πρόβλημα ἂν θά μπορούσε νά ἐπιβάλλει τό παραπάνω νομοθέτημα, ὑπῆρχε καί ἓνας ἀκόμα λόγος: ὁ φόβος μήπως ἡ Ἐκκλησία ἐμποδίσει ἢ ἀναστείλει τήν πολιτική κυριαρχία τῶν Βασιλέων. Γι' αὐτό ὁ ἑτερόδοξος Ὁθωνας ἐτοποθετεῖτο κεφαλή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ δέ Σύνοδος μεταβαλλόταν σέ μή ἐ-

κλεγμένο διοικητικό συμβούλιο σωματείου. "Όπως παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος Ἰαθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος: «Οἱ συντάκται τοῦ Διατάγματος, μὴ δυνηθέντες νά ἐκτιμήσωσι τοὺς ὑψηλοὺς τῆς Ἐκκλησίας σκοποὺς καὶ τὴν θεῖαν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐταπείνωσαν αὐτήν, μετασχηματίζαντες εἰς ἀπλοὺν σωματεῖον, κινούμενον κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ κοσμικοῦ ἰκυριάρχου», προσαρμόσαντες αὐτήν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀνάγκας καὶ ὄργανον τῆς πολιτείας καταστήσαντες. Τὸ Διάταγμα εἶναι ὄλως ξένον πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πρὸς τὰς παραδόσεις αὐτῆς καὶ τὸ ἱστορικὸν παρελθόν».

7. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος (1780-1857)

καὶ οἱ ἀντιδράσεις γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάσταση

Γεννήθηκε στὴν Τσαριτσάνη τῆς Θεσσαλίας τὸ 1780. Ὑπῆρξε γιὸς πρεσβυτέρου. Στὰ Ἀμπελάκια ἔκανε τίς πρῶτες του σπουδές. Παντρεύτηκε καὶ χειροτονήθηκε κληρικός. Μελέτησε τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔχοντας τὸ φυσικὸ χάρισμα τῆς εὐγλωττίας περιόδευε καὶ κήρυττε στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Μακεδονία. Κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βλαχάβα φυλακίστηκε. Στὴ συνέχεια μετέβη στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴ Σμύρνη ὅπου κλήθηκε νά διδάξει μέ τὸν Κωνσταντῖνο Κούμα στό νεοϊδρυθὲν (1809) Φιλολογικὸ Γυμνάσιο. Ἡ διδασκαλία τοῦ Οἰκονόμου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κούμα στό Φιλολογικὸ Γυμνάσιο, ἐπισκίασε τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Δημιουργήθηκε μάλιστα σύγκρουση μεταξύ τῶν δύο Σχολῶν καὶ τὸ Φιλολογικὸ Γυμνάσιο, πού ἐκπροσωποῦσε τίς νεοανερχόμενες κοινωνικὲς δυνάμεις τῆς Σμύρνης, συνέχισε τὴν λειτουργία του χάρις στὴν εἰρηνευτικὴ παρέμβαση τοῦ τότε Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', γιὰ νά διαλυθεῖ ὁμως τὸ 1819. Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' κατὰ τὴν γ' πατριαρχία του ἀνακήρυξε τὸν Οἰκονόμο Ἱεροκήρυκα τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τὸν ἔστειλε στὶς Κυδωνίες, ὅπου εἶχαν ξεσπάσει κοινοτικὲς διαμάχες, γιὰ νά συμφιλιώσει τοὺς χριστιανοὺς τῶν Κυδωνιῶν μέ τὸν Μητροπολίτη τους, τὸν Ἐφέσου Διονύσιο Καλλιάρχη. Τὸ 1820 ὁ Πατριάρχης τὸν ὀνόμασε «Ἱεροκήρυκα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», καὶ

ἡ Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς Πετρούπολης τὸν ἀναγόρευσε ἐπιτιμο μέλος τῆς.

Στὴν Ἑλλάδα ἦλθε ὁ Οἰκονόμος τὸ 1834, ἓνα περίπου χρό-
νο μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς αὐτοκέφαλης ἐλλαδικῆς Ἐκκλη-
σίας. Μετὰ τὴν ἀφίξή του γίνεται ὁ κυριότερος ἐκφραστής τῶν
ἀντιδρώντων στὴ δημιουργηθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση.
Μέ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τὴν «*Εὐαγγελικὴ σάλπιγγα*» καὶ
κατόπιν τὸν «*Αἰῶνα*» ἀντιπαρατέθηκε στὸν Φαρμακίδη πού ἔ-
γραφε στὴν ἐφημερίδα «*Ἀθηνᾶ*». Ὁ Φαρμακίδης θεωροῦσε
στὸν Οἰκονόμο ὡς προσκείμενον στὴ Ρωσία. Ὁ Οἰκονόμος
ἀντιδρούσε στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀπόψεις καὶ νομοθετικὲς ρυθ-
μίσεις τοῦ Φαρμακίδη γι' αὐτὸ ἀποκαλοῦσε τὴν ἡμέρα τῆς ἀ-
νακηρύξεως τοῦ αὐτοκεφάλου «*ἀρχέκακον καὶ ἀποφράδα*»,
χωρὶς βέβαια νὰ ἀντιτίθεται στὸ αὐτοκέφαλο ἐάν αὐτὸ προερ-
χόταν ὡς ἀποτέλεσμα συνεννοήσεων μέ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἀν-
τιθέτως ὁ Φαρμακίδης θεωροῦσε τὴν ἡμέρα ἐκείνη «*λαμπρὰ
καὶ ἔνδοξον*».

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο διαμορφώνονται στὸ νεοελληνι-
κὸ κράτος οἱ δύο τάσεις τῶν παραδοσιακῶν μέ τὸν Οἰκονόμο
καὶ τῶν νεωτεριστῶν μέ τὸν Φαρμακίδη, χωρὶς βέβαια οἱ δύο
τάσεις νὰ μποροῦν ἐπακριβῶς νὰ στοιχειοθετηθοῦν καὶ νὰ δια-
χωριστοῦν κατὰ τὴ μετέπειτα πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὶς ἀ-
πόψεις τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, στήριξαν ὅλοι ὅσοι ἀντι-
δρούσαν στὴ διαμορφούμενη ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση.

Εἶδαμε τὶς πρῶτες ἀρχιερατικὲς ἀντιδράσεις στὸ ἔργο τῆς
ἐπιτροπῆς. Σ' αὐτές ἀκολούθησαν, ὁ Προκόπιος Δενδρινός, ὁ
ὁποῖος ἐξορίσθη ἀπὸ τὴν ἀντιβασιλεία, ὁ Ρεθύμνης Ἰωαννί-
κιος, ὁ πρῶν Ἀδριανουπόλεως Γεράσιμος, οἱ ὁποῖοι ἔφυγαν
ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Τήνου Γαβριήλ, καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεό-
φυτος Δούκας. Νέες δυσαρέσκεις δημιούργησε:

α. Ὁ περιορισμὸς τῶν ἐπισκόπων μόνο σὲ δέκα μόνιμες,
στὶς ὁποῖες προστέθηκαν καὶ τριάντα προσωρινές γιὰ τοὺς
πρόσφυγες ἀρχιερεῖς.

β. Ὁ γάμος (1835) τῶν δύο θυγατέρων τοῦ Ἀντιβασιλέα
Ἀρμανσπέργ, δυτικοῦ δόγματος, μέ τοὺς δύο ὀρθοδόξους
γιούς τοῦ πρίγκηπα Καντακουζηνοῦ. Ὁ γάμος ἱερολογήθηκε

τήν ἴδια ἡμέρα καί ὥρα καί τό ἓνα ζευγάρι, γιά νά μήν ὑπάρχει, τυπικά βέβαια κώλυμα, εὐλογήθηκε ἀπό ὀρθόδοξο τό δέ ἄλλο ἀπό δυτικό ἱερέα.

γ. Ἡ καθαίρεση ἀρχιερέων ἀπό πενταμελή Σύνοδο, ἐνῶ κατά τούς κανόνες ἀπαιτοῦνται 12 ἀρχιερεῖς.

δ. Ἡ διάλυση τῶν Μονῶν ἀπό τούς τοπικούς νομάρχες καί ἡ βανδαλιστική πολλές φορές ἀντιμετώπιση τῶν ἱερῶν σκευῶν, τῶν εἰκόνων καί τῶν ἀμφίων, πολλά ἀπό τά ὁποῖα πούληθηκαν στήν ἀγορά.

Ἡ γενικότερη ἐκκλησιαστική ἀγανάκτηση ὀδήγησε στήν ὀργάνωση μυστικῆς ἐταιρείας ὀνομαζομένης «*Φοίνιξ*», στήν ὁποία συμμετεῖχε καί ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1834 ἔχουμε ἐπανάσταση στή Μάνη. Ἡ Σύνοδος ἔστειλε ἐγκύκλιο μέ τόν Β' Γραμματέα της, ὅπου προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τήν ἴδρυση τῆς αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας καί τήν ὄλη ἐκκλησιαστική κατάσταση. Τό παραπάνω κλίμα πού προκάλεσε ἡ δυσἀρέσκεια καί ἡ ἀνησυχία τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων γιά τήν πίστη μᾶς ἐπιτρέπει νά κατανοήσουμε τήν ἀποδοχή καί ἀνταπόκριση πού βρῆκε τό κήρυγμα τοῦ μοναχοῦ Παπουλάκου, πού ξεκίνησε τό 1847 ἐναντίον τῆς ζωοκλοπῆς, τῆς ψευδορκίας καί τῆς ληστείας. Μετεξελίχθηκε, ὅμως, — μετά τό θάνατο τοῦ Κοσμᾶ Φλαμιάτου καί τοῦ ἐρημίτη Θεοδοσίου στή Φυλακή, καί μέ τήν ἐπίδραση τῆς φιλορθόδοξης Ἐταιρείας, πού εἶχε καθαρά παραδοσιακό, ὀρθόδοξο καί συνάμα φιλωρσικό περιεχόμενο, — σέ εὐρύτατο λαϊκό κίνημα ὅπου ὁ Παπουλάκος ἐκήρυττε ὅτι ἡ πίστη κινδυνεύει ἀπό τόν ἑτερόδοξο Ὀθωνα.

8. Ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων μέ τό Πατριαρχεῖο.

Συνοδικός Τόμος τοῦ 1850. Ὁ Νέος καταστατικός χάρτης τοῦ 1850

Κατά τό διάστημα 1833-1850 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος προσπάθησε νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Τήν ἀφορμή ἔδωσε ἡ περίπτωση τοῦ Καίρη. Ὁ Θεόφιλος Καίρης (1784-1853), γεννημένος στήν Ἄνδρο, σπούδασε στίς Κυδωνιές, στήν Πάτμο, Χίο, Ἰταλία καί στό Παρίσι. Δίδαξε

στήν Εὐαγγελική Σχολή τῆς Σμύρνης καί στή Σχολή τῶν Κυδωνιῶν. Ἔλαβε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί ἀπό τό 1835 διηύθυνε τό Ὀρφανοτροφεῖο τῆς Ἄνδρου. Ἐκεῖ ἄρχισε νά διδάσκει τόν «*Θεοσεβισμόν*», ὁ ὁποῖος καταδικάστηκε ἀπό τή Σύνοδο, πού μέλος της ἦταν καί ὁ Φαρμακίδης.

Ὁ «*Θεοσεβισμός*» ἦταν ἓνα περιέργο δημιούργημα μέ θρησκευτικοκοινωνικό περιεχόμενο πού ἀρνιόταν τή δογματική διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Καΐρης δεχόταν γενικά καί ἀόριστα τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, καί δημιούργησε δική του λατρεία, μέ ἑορτές, τελετές, ὕμνους καθὼς καί νέο ἡμερολόγιο, ἐπηρεασμένος προφανῶς ἀπό τή Γαλλική ἐπανάσταση. Ὁ προσηλυτισμός τοῦ Καΐρη ἔφθασε μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη καί τή Μικρά Ἀσία. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ΣΤ΄ καταδίκασε τό 1839 τόν Καΐρη καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, μέ ἀφορμή αὐτό τό γεγονός, προσπάθησε νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Πατριαρχεῖο, χωρίς ὅμως ἀποτέλεσμα.

Τήν ἴδια ἀντιμετώπιση εἶχε καί ἡ ἄλλη προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μέ ἀφορμή τόν κατά τό Δεκέμβριο τοῦ 1849 θάνατο τοῦ Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ πρεσβευτῆ τῆς Ἑλλάδος στήν Κωνσταντινούπολη. Τό Πατριαρχεῖο δήλωνε ὅτι ἀγνοοῦσε τήν ὑπαρξη τῆς «*Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος*». Σύνοδος καί κυβέρνηση στήν Ἀθήνα ἀποφάσισαν ν' ἀπευθυνθοῦν στό Πατριαρχεῖο καί νά ζητήσουν ἐπισήμως τήν ἀναγνώριση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Δ΄ ἔθεσε ὑπ' ὄψη τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου, παρόντων πέντε πρώην Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν καί τοῦ Ἱεροσολύμων Κυρίλλου τό θέμα καί στίς 29 Ἰουνίου 1850 ἐκδόθηκε «*Συνοδικός Τόμος*» μέ τόν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνακηρυσσόταν αὐτοκέφαλη. Τό Πατριαρχεῖο δέν ἀναγνώριζε ἀλλά ἀνακήρυττε αὐτοκέφαλη τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, παραβλέποντας ἔτσι τό προηγούμενο δεκαεπτάχρονο ἀντικανονικό καθεστῶς.

Οἱ ὅροι πού ἔθετε ὁ Συνοδικός τόμος τοῦ 1850 ἦταν:

α. Ἡ ἀναγνώριση τῆς Διαρκοῦς Συνόδου ὡς ὑπερτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὅπου οἱ ἀρχιερεῖς θά καλοῦνται διαδοχικά κατά τά πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης τους. Πρόεδρος τῆς

Συνόδου όριζόταν ό Ἀθηνῶν καί ή διοίκηση θά άσκειτο κατά τούς ιερούς κανόνες χωρίς κοσμικές έπεμβάσεις.

β. Τό άγιο Μύρο θά λαμβανόταν από τό Πατριαρχείο.

ἘΝ Νέος καταστατικός χάρτης τοῦ 1852 ἔχει μιά καινοτομία σέ σχέση μ' ἐκείνον τοῦ 1833. Οἱ τέσσερις Συνοδικοί ἀρχιερεῖς «καλοῦνται ἀλληλοδιαδόχως παρά τῆς Κυβερνήσεως, κατά τάξιν τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀρχιερωσύνης» (ἄρθρο Γ'). Κατά τό ἴδιο ἄρθρο ὁμοῦ «Ἀνά πᾶν ἔτος οἱ Σύνοδροι ἐπανέρχονται εἰς τάς ἐπαρχίας των, καθόσον ἡ Κυβέρνηση δέν διατηρήσῃ ἐπιπλέον τινάς ἐφ' αὐτῶν οἵτινες δέν δύναται νά ὑπερβαίνωσι τούς δύο». Εἶναι πασιφανές ὅτι ἡ πολιτεία διατηροῦσε καί πάλι τό δικαίωμα νά παρεμβαίνει στή συγκρότηση τῆς Συνόδου.

Διατηρεῖται ἐπίσης ὁ Βασιλικός ἐπίτροπος, διοριζόμενος ἀπό τόν Βασιλέα, ὁ ὁποῖος παρευρίσκεται χωρίς ψῆφο σ' ὅλες τίς συνοδικές συνεδριάσεις. «Πᾶσα δέ ἀπόφασις ἢ πρᾶξις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, γινομένη ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου ἢ μὴ φέρουσα τήν ὑπογραφή αὐτοῦ, εἶναι ἄκυρος» (ἄρθρο ΣΤ). Ἡ ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων γίνεται ἀπό τριπρόσωπο πού ψηφίζει ἡ Σύνοδος καί τό ὑποβάλλει στόν Βασιλέα, γιά νά ἐκλέξει ὁ Βασιλέας τόν νέο ἐπίσκοπο.

Τά παραπάνω δεδομένα δηλώνουν ὅτι καί στή νέα ἐκκλησιαστική πραγματικότητα ἰσχύει τό πολιτειοκρατικό καθεστώς, ὅπου οἱ ἀρχιερεῖς δέν εἶχαν δικαίωμα νά συνέλθουν ὡς ἱεραρχία γιά τά προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία καί πάλι βρίσκεται ὑπό τόν ἔλεγχο τῆς Πολιτείας. Βέβαια, ἡ νέα πολιτειοκρατική πραγματικότητα δέν εἶχε τήν ἀπόλυτη ἔκφραση τῆς προηγούμενης περιόδου.

9. Τά σημαντικότερα ἐκκλησιαστικά γεγονότα μέχρι τό τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα

α. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐνσωμάτωση τῶν Ἐπτανήσων

ἘΝ Ὄταν ἔγινε ἡ πολιτική ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα (1864) ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος ἐξέδωκε τό 1866 μετά ἀπό διαπραγματεύσεις τήν «Πατριαρχική καί Συνοδική πράξη», μέ τήν ὁποία παραχωροῦσε τά Ἐπτάνησα στήν Ἐκκλησία τῆς

Ἑλλάδος. Στά Ἐπτάνησα δημιουργήθηκε ὁμως μιὰ κίνηση πού ἀντέδρασε στήν ἐνσωμάτωση μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Στήν κίνηση αὐτή πρωτοστατοῦσε ὁ Κεφαλληνίας Σπυρίδων καί ὁ πολιτικός Γεώργιος Τυπάλδος Ἰακωβάτος.

β. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐνσωμάτωση τῆς Θεσσαλίας

Τό 1882 μέ Συνοδική Πράξη τοῦ Πατριαρχείου οἱ ἐπαρχίες πού ἐνώθηκαν πολιτικά μέ τήν Ἑλλάδα παραχωρήθηκαν καί ἐνώθηκαν καί ἐκκλησιαστικά μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

γ. Ἡ κίνηση τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη

Ὁ Μακράκης γεννήθηκε στή Σίφνο τό 1831. Σπούδασε στήν Κωνσταντινούπολη καί τό 1862 μετέβη στό Παρίσι ὅπου μελέτησε τά φιλοσοφικά συστήματα τοῦ Καρτεσίου. Τό 1866 ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα. Ἀπό τό Μάρτιο τοῦ 1868 ἄρχισε τήν ἐκδοση τῆς ἐφημερίδας «*Λόγος*» ὅπου ἀνέπτυξε ὄχι μόνο θρησκευτικά ἀλλά καί πολιτικά ζητήματα. Θεωροῦσε ὅτι ἡ πολιτεία ἦταν διεφθαρμένη καί ἡ Ἐκκλησία βρισκόταν σέ κατάπτωση. Τό Πανεπιστήμιο τό ἀποκαλοῦσε «*πανσκοπιστήριον*», τή δέ ἐκπαίδευση τή θεωροῦσε ἀντιχριστιανική. Ἀποδεχόταν τό τρισύνθετο, δηλαδή ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό σῶμα, ψυχή καί πνεῦμα. Στή διαμάχη γιά τό τρισύνθετο ἢ δισύνθετο τοῦ ἀνθρώπου, πού πρεσβεύει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἡ Σύνοδος ἔλαβε θέση ἐναντίον τοῦ Μακράκη. Ἐπίσης, στά σιμωνιακά τῆς ἐποχῆς ὁ Μακράκης καταδίκασε τήν ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων μέ ὑπουργικές δωροδοκίες καί ἔκανε σφοδρό ἀγώνα κατά τῶν ὀλιστικῶν θεωριῶν, τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, τοῦ θεάτρου καί τοῦ μυθιστορήματος. Καταδικάστηκε ἀπό πολιτικά δικαστήρια καί φυλακίστηκε πολλές φορές, 18 μῆνες συνολικά. Ὑπῆρξε πολυγραφότατος καί πέθανε τό 1905.

δ. Τά Εὐαγγελικά

Τά Εὐαγγελικά προκλήθηκαν τό Νοέμβριο τοῦ 1901 ὅταν μέ ἀφορμή τῆ δημοσίευση ἀπό τήν ἐφημερίδα «*Ἀκρόπολη*» τῆς μετάφρασης τοῦ Εὐαγγελίου στή δημοτική γλῶσσα, πού εἶχε κάνει ὁ Ἀλεξ. Πάλλης, οἱ φοιτητές ἀντέδρασαν, ὀργάνω-

σαν συλλαλητήρια, έγιναν έπεισόδια και συμπλοκές με αποτέλεσμα να υπάρξουν οκτώ νεκροί. Η μετάφραση του Πάλλη ήταν συνέχεια της μεταφραστικής προσπάθειας που είχε ξεκινήσει για το Ευαγγέλιο ή Βασίλισσα Όλγα, το οποίο εκδόθηκε μεταφρασμένο το 1900 σε 1000 αντίτυπα, παρόλο που η Σύνοδος και η Θεολογική Σχολή δεν είχαν εγκρίνει τη μετάφραση. Τα Ευαγγελικά οδήγησαν στην παραίτηση τόσο του Αθηνών Προκοπίου όσο και της κυβέρνησης Γ. Θεοτόκη.

10. Η Έκκλησία της Ελλάδος μέχρι τον εθνικό διχασμό και τη μικρασιατική καταστροφή

Κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου αυτής Μητροπολίτης Αθηνών ήταν ο Θεόκλητος Μηνόπουλος που εξέλεξε το 1902. Τα εκκλησιαστικά πράγματα έμεναν στάσιμα μέχρι του τέλους των Βαλκανικών πολέμων (1912-13), όταν φανερή πλέον ήταν η διάθεση για επανεξέταση και αναθεώρηση της εκκλησιαστικής κατάστασης, με τη σύμφωνη γνώμη και της κυβέρνησης Βενιζέλου, δοθέντος ότι η ελληνική επικράτεια είχε σχεδόν διπλασιασθεί και οι απελευθερωθείσες περιοχές εξακολουθούσαν να διοικούνται από το Πατριαρχείο.

Τό 1914 συγκροτήθηκε μεγάλη νομοπαρασκευαστική επιτροπή η οποία εκπόνησε σοβαρά εκκλησιαστικά νομοσχέδια και νέο καταστατικό χάρτη που απελευθέρωνε την Έκκλησία από τα πολιτειακά δεσμά. Στην προσπάθεια αυτή πρωτοστάτησαν μεταξύ άλλων ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, ο Πέτρος Τίτος, ο Μονεμβασίας Γερμανός, ο Ιωάννης Ευταξίας, ο Δημήτρης Πετρακάκος και ο Αμίλκας Αλιβιζάτος.

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος που ακολούθησε και ο πολιτικός διχασμός που προέκυψε από τη σύγκρουση Βενιζέλου - Κωνσταντίνου για τη θέση της Ελλάδος στον πόλεμο, ανέστειλαν κάθε εκκλησιαστική μεταρρύθμιση.

Τό ανάθεμα στη συνέχεια του Βενιζέλου στην Αθήνα, τό Δεκέμβριο του 1916, στό οποίο αναγκάσθηκε τελικά να συμμετάσχει ο Αθηνών Θεόκλητος, περιέπλεξαν την εκκλησιαστική κατάσταση σε μία πολύχρονη περιπέτεια που έλαβε τέλος τό 1923 με την έκλογή ως Αθηνών του Χρυσοστόμου Παπαδο-

πούλου. Ἐνῶ στήν Ἀθήνα, ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ Βασιλιάς καί τό Λαϊκό κόμμα, ἀναθεματιζόταν ὁ Βενιζέλος, στή Θεσσαλονίκη, ὅπου εἶχε ἐπικρατήσει μέ τό Βενιζέλο τό κίνημα τῆς Ἄμυνας, οἱ ἱεράρχες τῶν περιοχῶν τοῦ Βορρᾶ πού εἶχαν ἀπελευθερωθεῖ καί ὑπήγοντο στό Πατριαρχεῖο συνήλθαν τό 1917 σέ Συνέλευση, προτρεπόμενοι ἀπό τήν ἐκεῖ τριανδρία (Βενιζέλος, Δαγκλῆς, Κουντουριώτης) τοῦ κινήματος ἐθνικῆς Ἄμυνας. Εἶναι σαφέστατη ἡ διάθεση τῆς Ἄμυνας νά δημιουργήσει ἰσχυρό ἀντίβαρο στό ἀνάθεμα, καί νά ἔχει τή βοήθεια καί συμπαράσταση τῆς ἐκεῖ ἱεραρχίας στό ἔργο της. Ἰδεολογικά ἄλλωστε οἱ περισσότεροι ἱεράρχες τῶν περιοχῶν τοῦ Βόρειου ἑλληνισμοῦ συστοιχίζοντο μέ τό Βενιζέλο, σέ ἀντίθεση μέ πολλούς ἱεράρχες τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κωνσταντῖνο.

Ἡ ἐπικράτηση τοῦ Βενιζέλου καί στή Νότια Ἑλλάδα, καί ἡ ἐγκατάστασή του στήν Ἀθήνα, ὀδήγησε στή συγκρότηση κανονικοῦ δεκατριμελοῦς Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου, μέ ἱεράρχες πού πρόσκειντο στή βενιζελική παράταξη, τό ὅποιο τό 1917 καθαίρεσε τόν Μητροπολίτη Ἀθηνῶν Θεόκλητο καί τόν Λαρίσης Ἀρσένιο. Τό 1918 ἀριστίνδη Σύνοδος ἐξέλεξε Ἀθηνῶν τόν Κιτίου Μελέτιο *«οὐτίνος ἡ ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας δρᾶσις κατά τό βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξεν ἀξιόλογος, διότι ἐτόνωσε τό κήρυγμα, ἐνίσχυσε τήν Ριζάρειον Σχολήν καί ἠγωνίσθη ὑπέρ τῶν ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ζητήματι τοῦ διαζυγίου»*. Ἡ πτώση τοῦ Βενιζέλου τό 1920, συμπαρέσυρε καί τόν Ἀθηνῶν Μελέτιο. Ὁ Θεόκλητος, μέ ἀπλό βασιλικό διάταγμα ἐπανῆλθε στήν ἔδρα του, καί ἡ συνέλευση τῶν ἀρχιερέων ἐκήρυξε κατά πλειοψηφία τίς ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου ἄκυρες. Τό 1922 συνήλθε ἡ ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας γιά νά διαμαρτυρηθεῖ ἐπειδή ἄρχισαν νά ἀπαλλοτριώνουν τά ἐκκλησιαστικά κτήματα, ἀλλά διαλύθηκε ἀπό τήν πολιτεία.

Μέ τήν ἐπικράτηση τῆς ἐπανάστασης τοῦ Πλαστήρα (1922) μετά τή Μικρασιατική καταστροφή, συνήλθε νέα Σύνοδος, ἡ ὁποία κήρυξε ἔγκυρες τίς ἀποφάσεις τοῦ 1917, καί ὡς ἐκ τούτου ἔκπτωτο τόν Θεόκλητο καί προχώρησε στήν ἐκλογή 8

ἀρχιερέων. Ἀπό τίς ἐκλογές αὐτές ἀναδείχθηκαν λαμπροί ἱεράρχες. Μεταξύ αὐτῶν ὁ Κορινθίος, μετέπειτα Ἀθηνῶν, Δαμασκηνός, ὁ Κυθήρων, μετέπειτα Ἀθηνῶν, Δωρόθεος, ὁ Κερκύρας, μετέπειτα Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἀθιναγόρας. Στή συνέχεια συνῆλθε μείζον δεκαοκταμελής Σύνοδος ἡ ὁποία γιά τήν εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας ἀπεκατέστησε στό ἀξίωμα καί τίς ἔδρες τους, τοὺς καταδικασθέντες τό 1917, μέ ἐξαίρεση τόν Ἀθηνῶν Θεόκλητο πού τόν ἀναγνώρισε ἀρχιερέα, χωρίς ὅμως νά τόν ἐπαναφέρει στήν ἔδρα του.

11. Ἡ νέα ἐποχή γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μέ τόν Ἀθηνῶν Χρυσόστομο Παπαδόπουλο

Ἡ νέα πολιτική κατάσταση πού δημιουργήθηκε μέ τήν ἐπανάσταση τοῦ Πλαστήρα (1922) θέλησε νά ἐγκαινιάσει μιὰ νέα ἐποχή στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀποδεδειμμέντάς την ἀπό τόν ἔλεγχο τῆς πολιτείας. Μετά τήν ἐκκλησιαστική εἰρηνεύση καί τήν ἐκλογή τῶν νέων ἐπισκόπων εἴχαμε τήν ἐκλογή τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδόπουλου στή θέση τοῦ Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἀπό τότε φέρει τόν τίτλο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου οἱ δέ ἄλλοι ἀρχιερεῖς ὀνομάστηκαν Μητροπολίτες. Ἡ ἐκλογή ἐγινε ἀπό τή Σύνοδο μέ εἰσήγηση τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καί χειροτονήθηκε στίς 10 Μαρτίου 1923.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος γεννήθηκε στή Μάδυτο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Σπούδασε στήν Κωνσταντινούπολη, στή Ἱεροσόλυμα, στό Κίεβο καί στήν Πετρούπολη. Διετέλεσε διευθυντής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, καί στή συνέχεια (1911) τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Τό 1914 ἐξελέγη καθηγητής τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας στή Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν. Ὁ πολυγραφότατος Ἀρχιεπίσκοπος σέ συνεργασία μέ τόν καθηγητή Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτο δημιούργησαν τόν νέο Καταστατικό Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ψηφίστηκε στίς 31.12.1923.

Μέ τό νέο Καταστατικό Χάρτη, ἡ μέχρι τότε διοικοῦσα Ἱερά Σύνοδος καταργήθηκε καί γιά πρώτη φορά δόθηκε τό δικαίωμα στοὺς ἀρχιερεῖς νά συνέρχονται τακτικά μιὰ φορά τό χρόνο γιά ἓνα μήνα καί νά ἀποφασίζουν γιά τά ἐκκλησιαστικά

ζητήματα. Οί άρμοδιότητες του Βασιλικού επιτρόπου περιορίσθηκαν, γιατί ή Σύνοδος μπορούσε νά συνεδριάζει καί νά λαμβάνει αποφάσεις χωρίς τήν παρουσία του, έφ' όσον όμως αυτός είχε προσκληθει. Η έκλογή τών άρχιερέων ήταν πλέον έργο μόνο τής Συνόδου. Η Έκκλησία είχε καταστεί έλευθέρα σέ έλεύθερο κράτος. "Ετσι, «μετ' άγώνας ενός περίπου αιώνας, ή Έκκλησία τής Ελλάδος κατήγαγε μεγάλην νίκην». Τό μειονέκτημα του νέου Καταστατικού Χάρτη ήταν ότι στους 11 μήνες πού δέν ύπήρχε τακτική συνεδρίαση τής Ίεραρχίας, αντιπρόσωπος τής Έκκλησίας ήταν ό Άρχιεπίσκοπος.

Η δικτατορία του Πάγκαλου τό 1925 άνέστειλε, χωρίς όμως καί νά καταργήσει έπισήμως τή σύγκληση τής Ίεραρχίας καί θέσπισε έπταμελή διαρκή Ίερά Σύνοδο ως έκτελεστικό, κατά κάποιο τρόπο όργανο τής Ίεραρχίας. Κατανοείται πλέον ή άναγκαιότητα του μικτού συστήματος διοίκησης καί αυτό φανερώνεται στό νόμο του 1931 όπου θεσπίζονται δύο όργανα διοίκησης, ή Σύνοδος τής Ίεραρχίας ως άνώτατο όργανο καί ή Διαρκής Ίερά Σύνοδος ως έκτελεστικό όργανο, ή όποία ένεργούσε πάντοτε ως αντιπρόσωπος τής Ίεραρχίας.

Μέ τόν κατασταστικό νόμο του 1932 καθιερώθηκε πλέον έπίσημα τό μικτό διοικητικό σύστημα τής Έκκλησίας τής Ελλάδος. «*Ανωτάτη Έκκλησιαστική Αρχή τής Έκκλησίας τής Ελλάδος είναι ή Σύνοδος πάντων τών έχόντων Μητροπόλεις Αρχιερέων, καλουμένη Ίερά Σύνοδος τής Ίεραρχίας τής Ελλάδος*» αντιπρόσωπος δέ ταύτης ή "*Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος*» *εδρεύουσα έν Αθήναις*».

Η Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας συνέρχονταν κάθε τρία χρόνια καί είχε τό δικαίωμα τής έκλογής του Άρχιεπισκόπου, ή δέ Διαρκής Ίερά Σύνοδος μέ δεκατρία μέλη άποτελούσε τό έκτελεστικό όργανο τής έκκλησιαστικής διοίκησης, συνερχόταν στήν πρώτη της συνεδρίαση κάθε 1η Οκτωβρίου καί τά μέλη της άνανεώνονταν κάθε χρόνο κατά τά πρεσβεΐα άρχιερωσύνης. «*Ετσι, χάρις στόν Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο Παπαδόπουλο έπιτεύχθηκε, μετά από όρισμένες περιπέτειες, ή κανονική μορφή τών σωμάτων διοικήσεως τής Έκκλησίας τής Ελλάδος καί έπεκράτησε ή αρχή νά ζητείται ή γνώμη*

*τῆς Ἐκκλησίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν κάθε νόμου πού ἀφορᾷ
στὴν Ἐκκλησία βέβαια ἢ γνώμη αὐτὴ εἶναι συμβουλευτικὴ καὶ
ὄχι ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν βουλήν».*

12. Ἡ ἐκλογή τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἡ παρέμβασις τῆς δικτατορίας ὑπὲρ τοῦ Χρυσάνθου

Μετά τὸ θάνατον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου (1938) ἡ Ἐκκλησία εἰσῆλθε, ἐξ αἰτίας τῆς παρέμβασιν τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος τοῦ Μεταξᾶ, σὲ νέα ἀντικανονικὴ περιπέτεια. Ὁ Μεταξᾶς προσπάθησε νὰ προωθήσῃ στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ Θρόνον τὸν Μητροπολίτη Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου, διακεκριμένο καὶ δυναμικὸ κληρικόν, ἐνῶ ἡ Ἱεραρχία προσανατολιζόταν, παρά τίς κυβερνητικὰς πιέσεις, στὴν ἐκλογή τοῦ Κορινθίας Δαμασκηνοῦ, λαμπροῦ κληρικοῦ, πού πολλὰ προσέφερε στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ στὴν εἰρήνευσιν τῆς ὀρθόδοξης ὁμογένειας στὴν Ἀμερικὴ. Στὴν παραπάνω ἀντιπαράθεσιν διαφαίνονται εὐρύτερες ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιλογὰς καὶ πρέπει νὰ τίς δοῦμε ὑπὸ τὸ πρίσμα μιᾶς συγκρούσεως ὅπου ἐμπλέκονται οἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀντιοργανωσιακῶν μέ τούς προσκεϊμένους στίς ὀργανώσεις, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοβενιζελικῶν μέ τούς ἀντιβενιζελικούς ἢ ἀκόμα, τῶν προσκεϊμένων ἢ ἀντετιθεμένων πρὸς τὸ καθεστῶς ἱεραρχῶν. Ἡ ὑπερψήφισιν τοῦ Δαμασκηνοῦ μέ 31 ψήφους ἔναντι 30 τοῦ Χρυσάνθου ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα μιᾶ ἐκκλησιαστικὴ ἀπάντησιν τῆς Ἱεραρχίας στίς ἐπιλογὰς τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος. Μετά τὴν ἐκλογήν, ὁ Δαμασκηνός ἔδωκε κανονικά τὸ μήνυμα. Ὅμως, ἡ κυβέρνησιν προώθησε στὴν ἐκλογή ἔνστασιν πού ὑπέβαλαν ὁ Φθιώτιδος Ἀμβρόσιος, ὁ Σάμου Εἰρηναῖος καὶ ὁ Μυτιλήνης Ἰάκωβος. Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἔνστασιν ὑπῆρξε ἡ συμμετοχὴ στὴν ψηφοφορίαν τοῦ Δρυϊνουπόλεως Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος εἶχε καταδικασθεῖ ἀπὸ Συνοδικὸ δικαστήριον καὶ τοῦ εἶχε ἀπαγορευθεῖ ἡ διοίκησιν τῆς Μητροπόλεως του. Τὸ Νομικὸ Συμβούλιον εἶχε γνωμοδοτήσῃ ὅτι ὁ Ἰωάννης μποροῦσε νὰ συμμετάσχει στὴν ἐκλογήν, ἀφοῦ εἶχε γίνῃ δεκτὴ ἡ ἔφεσίς του, καὶ γι' αὐτὸ ἄλλωστε, δὲν εἶχε ἀποδεχθεῖ, ἢ Σύνοδος τὸν ἀρχιερέαν πού ὀρίσθηκε τοποτηρητὴς τοῦ Ἰωάννη. Μποροῦμε, βέβαια, νὰ θεω-

ρήσουμε, ὅπως παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Γερ. Κονιδάρης, «ὄτι ὁ Ἰωάννης ἐψήφισε τὸν ὑπὸ τῆς δικτατορικῆς κυβερνήσεως ὑποστηριζόμενον, ἵνα ἀθωωθῆ εἰς τὴν ἐφεσὶν του. Ὅθεν προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἔλαβε 31, ὁ δὲ Χρῦσανθος 29, ἀφαιρουμένης τῆς ψήφου τοῦ Ἰωάννου».

Ἡ ἀντίδραση τῆς Ἐκκλησίας στὴν παρέμβαση τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος ὑπῆρξε σθεναρά. Μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ὑδρας Προκόπιο ὑπεβλήθη ἔνστασις ἀπὸ 32 Μητροπολίτες. Ὅμως, τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας μὲ ψήφους 8 κατὰ 7 ἀκύρωσε τὴν ἐκλογή τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἡ κυβέρνησις μὲ νόμο στίς 3 Δεκεμβρίου 1938 στέρησε τὴν Ἱεραρχία ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, καὶ τὸ μεταβίβασε στὴ Διαρκὴ Σύνοδο, ἡ ὁποία πρότεινε τρεῖς ὑποψηφίους καὶ ἡ κυβέρνησις ἐξέλεγε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Ἔτσι, ἐξελέγη ὁ Χρῦσανθος. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὸ καθεστῶς ἀντιμετώπισε τὸν ἐκλεγέντα Ἀρχιεπίσκοπο Δαμασκηνὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε καὶ τὸ ἰδεολογικὸ πλαίσιο πού τὸν ἀντιπροσώπευε.

Ὁ Χρῦσανθος, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, ἀρνήθηκε νὰ ὀρκίσῃ τὴν κυβέρνησις Τσολάκογλου, «ὀρθῶς πράττων ἐξ ἀπόψεως ἐθνικῆς» ἀφοῦ ἡ νόμιμη κυβέρνησις εἶχε ἀναχωρήσει στὴν Κρήτη.

Στὴν συνέχεια μὲ νομοθετικὸ διάταγμα συγκλήθηκε μείζων Σύνοδος μὲ 23 ἀρχιερεῖς, ἡ ὁποία ὁμόφωνα ἀποκατέστησε τὸν Δαμασκηνό, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Φανερωμένης στὴ Σαλαμίνα, ὅπου βρισκόταν σὲ περιορισμό. Μὲ νόμο τοῦ 1943 «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἀσκειῖται καὶ πάλι ἀπὸ τὰ δύο σώματα, τὴν Ἱεραρχία καὶ τὴ Διαρκὴ Σύνοδο. Ἡ Ἱεραρχία συνέρχεται σὲ τακτικὴ Σύνοδο κάθε τρίτο ἔτος, ἡ δὲ Διαρκὴ Σύνοδος εἶναι δεκατριμελής μὲ πρόεδρο τῶν Ἀθηνῶν, 6 ἀρχιερεῖς ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ 6 ἀπὸ τίς Νέες Χῶρες, πού ἀνανεώνονται κάθε χρόνο κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἐκλέγουν τοὺς Μητροπολίτες, ἐνῶ ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ἐκλέγει τὸν Ἀρχιεπίσκοπο.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀρχιεπίσκοποι ἐξελέγησαν:

- ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Σπυρίδων Βλάχος 1949-1956,
- ὁ ἀπὸ Λαρίσης Δωρόθεος Κοτταρᾶς 1956-1957,
- ὁ ἀπὸ Πατρῶν Θεόκλητος ὁ Β' (Παναγιωτόπουλος) 1957-1962,
- ὁ ἀπὸ Ἀττικῆς Ἰάκωβος Βαβανάτσος 1962,
- ὁ ἀπὸ Φιλίππων Χρυσόστομος ὁ Β' (Χατζησταύρου) 1962-1967,
- ὁ Ἱερόνυμος Κοτσώνης 1967-1973,
- ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Σεραφεῖμ Τίκας 1974.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ μεγάλα ζητήματα πού ἀπασχόλησαν τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἡ παραίτηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰάκωβου Βαβανάτσου καὶ ἡ ἐκλογή ἀπὸ ἀριστίνδην Σύνοδο τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Ἱερόνυμου Κοτσώνη.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου.

Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Ὁ Δαμασκηνός Παπανδρέου.